
Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.98

DOI 10.33244/2617-4154.1(14).2024.138-145

А. М. Лазебний,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
ORCID ID 0000-0001-9812-6151;
Б. І. Паланська,
здобувач вищої освіти,
Державний податковий університет
e-mail: bohdanapalanska@gmail.com
ORCID ID 0009-0001-7133-3959

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

У науковій статті визначено поняття «спеціальних знань» та їх значення під час розслідування кримінальних правопорушень. Розглянуто міжнародний досвід використання спеціальних знань у правоохоронних органах під час розслідування правопорушень проти довкілля та їх вплив на боротьбу з екологічними правопорушеннями у таких зарубіжних країнах, як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Німеччина, Італія, встановлено особливості такого застосування.

Встановлено, що спеціальні знання – це професійні знання та вміння в галузі науки, техніки, мистецтва, що необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді. Вони охоплюють глибоке розуміння методів і технік, які використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, а також експертні знання з різних сфер, які можуть бути застосовані для збору, аналізу та інтерпретації доказів.

Окреслено основні напрями діяльності зарубіжних спеціалістів та експертів під час їхнього залучення до розкриття кримінальних правопорушень проти довкілля. Насамперед визначено важливість застосування нормативної бази та дотримання міжнародних стандартів, стимулювання функціонування екологічних департаментів, служб, природоохоронних агенцій та екологічної поліції, а також використання спеціальних знань під час проведення екологічних експертиз та моніторингу навколишнього середовища.

Обґрунтовано необхідність залучення спеціалістів та використання їхніх знань для ефективного виявлення та розслідування порушень екологічних законів, притягнення винних до відповідальності, а також розробки стратегії для відновлення природних ресурсів і збереження природного фонду.

Зазначено про актуальність запозичення для нашої країни міжнародного досвіду використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень проти довкілля, адже доведено важливість співпраці між країнами та спеціалістами з різних галузей для захисту навколишнього середовища та забезпечення дотримання екологічних стандартів.

Ключові слова: спеціальні знання, експерт, експертиза, розслідування, правопорушення проти довкілля, екологічні злочини, природоохоронні організації.

Проблема охорони навколишнього середовища була й залишається однією з найважливіших та найактуальніших питань сучасності. Екологічні правопорушення мають великий рівень суспільної небезпеки та загрожують функції життєзабезпечення, яке виконується довкіллям, що призводить до екологічних катастроф. Використання спеціальних знань задля ефективного розслідування правопорушень проти довкілля, впровадження нормативних актів і міжнародних угод у цій сфері є ключовими факторами в процесі розв'язання екологічних проблем як на державному, так і на глобальному міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання спеціальних знань у процесі розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля привертає все більшу увагу вчених і практиків. Доцільно звернути увагу на праці таких вчених, як Ю. П. Аленін, В. Ю. Шепітько, О. М. Бандурка, В. І. Гаєнко, В. К. Весельський, В. Г. Гончаренко, Н. І. Клименко, С. О. Книженко, В. А. Колесник, В. П. Корж та інші. Попри значний внесок зазначених вище дослідників, вважаємо за необхідне актуалізувати проблемні аспекти, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля, взявши за основу зарубіжний досвід.

Метою статті є визначення поняття спеціальних знань та встановлення особливостей їх використання зарубіжними спеціалістами під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Під час тлумачення поняття «спеціальні знання» потрібно розуміти, що вони являють собою щось, що не є загальнодоступним та загальновідомим, а виключно особи, що мають професійну підготовку й досвід у певній сфері та володіють ними.

Під «спеціальними знаннями» В. Ю. Шепітько визначає систему наукових даних або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [1, с. 11].

На думку В. Г. Гончаренко, у кримінальному процесі спеціальні знання характеризуються як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [2, с. 24].

Лазебний А. М., Паланська Б. І. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень проти довкілля

Так, спеціальні знання можемо визначити як професійні знання та вміння у галузі науки, техніки, мистецтва, що необхідні для розв'язання питань, які виникають у ході досудового розслідування кримінальних проваджень та розгляду їх матеріалів у суді. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні здійснюється в різних формах під час експертизи, консультації, участі спеціаліста у слідчих та інших процесуальних діях. Спеціаліст за своєю сутністю є незалежним, незацікавленим фахівцем, який володіє спеціальними знаннями і навичками, залучений до участі у слідчих та інших процесуальних діях для вирішення спеціальних і проблемних питань, що виникають під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Як зазначає А. А. Патик, «спеціаліст» – це посередник між джерелом інформації та доказом у його чистому вигляді [3, с. 134].

Суспільство не стоїть на місці, як наслідок, сучасні технології постійно розвиваються, разом з цим відбувається вдосконалення спеціальних знань, які використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень у різних сферах життєдіяльності. Як уже зазначалося, кримінальні правопорушення проти довкілля є актуальною проблемою міжнародного значення. Саме тому вивчення іноземного досвіду використання спеціальних знань під час розслідування такого виду правопорушень є актуальним та важливим чинником для розвитку нашої держави.

Варто погодитись, що практично в кожній справі щодо розслідування кримінальних правопорушень наявним є використання спеціальних знань, тобто залучаються фахівці-спеціалісти або судово-медичні експерти, які володіють певним обсягом знань, що значно полегшує роботу слідчих у розкритті правопорушень. Адже використання спеціальних знань під час формування та встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти довкілля сприяє пізнанню події кримінального правопорушення та дій правопорушника, має різні форми й особливості реалізації залежно від слідчих ситуацій на різних етапах розслідування.

Що стосується спеціальних знань у сфері охорони довкілля, то вони охоплюють розуміння екосистем, видів, які перебувають під загрозою вимирання, ефективні методи моніторингу забруднення та впливу на природу. Ці знання є важливими під час розслідування правопорушень, оскільки дають змогу зрозуміти масштаби завданого збитку, визначити правопорушників, а також розробити стратегію відновлення природних ресурсів та навколишнього середовища загалом.

Цікавим є зарубіжний досвід залучення екологічних експертів задля ефективнішого розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля.

Розпочати варто з загального аналізу нормативної бази, яка слугує підґрунтям діяльності, спрямованої на захист довкілля. Однією з найважливіших є Конвенція про біорізноманітність, основною ідеєю якої є положення про те, що держави зобов'язані вживати усіх можливих заходів для збереження різноманітності життя на Землі. Правоохоронці можуть використовувати ці конвенції як основу для розслідування порушень проти довкілля та біорізноманіття.

Спеціалісти та експерти в екологічних справах мають велике значення для забезпечення дотримання законодавства щодо охорони природи та довкілля і

виявлення й припинення порушень, які можуть негативно вплинути на навколишнє середовище, їх робота є необхідною для забезпечення відповідальності за злочини проти довкілля та збереження природи для майбутніх поколінь.

До прикладу, Міжнародне агентство з атомної енергії відіграє центральну роль у становленні міжнародних стандартів використання атомної енергії, проводячи дослідження глобальних проблем і прагнучи зрозуміти, як атомна енергетика може допомогти вирішити ці проблеми [4, с. 552]. Саме тому робота МАГАТЕ у вирішенні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС є яскравим прикладом використання спеціальних знань під час вивчення причин і наслідків аварії, оцінювання ризиків для здоров'я людей та навколишнього середовища, а також розроблення стратегії для зменшення рівня ризиків та негативного впливу на довкілля.

Ще однією сферою, де спеціальні знання мають велике значення, є боротьба з незаконною торгівлею видами, що перебувають під загрозою вимирання. Такі міжнародні організації, як Інтерпол і Міжнародний союз охорони природи, спільно з правоохоронними органами використовують спеціальні знання екологів і біологів для спільного виявлення, розслідування і припинення торгівлі та незаконного полювання на види, що перебувають під загрозою.

Інтерпол займається міжнародним співробітництвом у сфері правопорядку і містить підрозділ, який спеціалізується на боротьбі з екологічними злочинами. Національна робоча група з екологічної безпеки при Інтерполі дає змогу правоохоронним органам стояти поруч із науковими експертами, чийі знання та доступ до ресурсів є безцінними в боротьбі з екологічними злочинцями [5].

У багатьох країнах існують спеціалізовані служби, такі як екологічна поліція, які спеціалізуються на розслідуванні екологічних правопорушень. Ці служби наділені спеціальними повноваженнями і знаннями щодо екологічних питань. Вони можуть проводити розслідування, збирати докази і співпрацювати з іншими відомствами для забезпечення додержання закону в сфері довкілля.

У Сполучених Штатах Америки розслідування правопорушень проти довкілля є складним процесом, який охоплює співпрацю різних агентств та спеціалізованих експертів. Наприклад, у багатьох штатах США існують спеціалізовані екологічні поліцейські агентства, як-от Каліфорнійська екологічна поліція або Луїзіанська водно-екологічна поліція, що мають повноваження розслідувати порушення, пов'язані з лісництвом, рибальством та іншою діяльністю, що стосується довкілля [6].

Екологічні правопорушення в США розглядаються на різних рівнях – від федерального до штатного та місцевого, щоб забезпечити максимально ефективну охорону довкілля.

Федеральним агентством, що відповідає за захист довкілля у США, є Агентство з охорони навколишнього середовища, що має програми та служби для розслідування забруднень повітря, води, ґрунту та інших аспектів охорони довкілля [7].

На штатному й місцевому рівнях функціонують департаменти, які відповідають за охорону природи та рибальства й уповноважені розслідувати порушення, пов'язані з природно-заповідними територіями диких тварин та природними ресурсами, і приватні

консультаційні фірми, які можуть бути найняті компаніями або громадянами для проведення оцінювання впливу на довкілля та надання експертних думок у судових справах.

Американський досвід використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень проти довкілля є прикладом важливого і комплексного підходу до охорони природи та дотримання екологічних законів. На прикладі США бачимо, що спеціалізовані знання й експертиза у сфері охорони природи та довкілля відіграють важливу роль у забезпеченні дотримання екологічних стандартів та виявленні порушень. Такий підхід сприяє покращенню стану довкілля й забезпечує відповідальність за злочини проти природи.

Перейдемо до іншої країни, так, наприклад, діяльність спеціалістів під час розслідування правопорушень проти довкілля у Великій Британії спрямована на забезпечення охорони природи та дотримання відповідних законів. Пошук і збір доказів є ключовим етапом у розслідуванні екологічних правопорушень. Спеціалісти збирають та аналізують інформацію про можливі порушення законодавства, охоплюючи дані з вибірок повітря, води, ґрунту, статистику забруднення та іншу відповідну інформацію.

Природоохоронна агенція в Англії функціонує з метою захисту водних ресурсів, повітря та ґрунтів. Вона відповідає за розслідування й переслідування екологічних правопорушень, охоплюючи забруднення водойм, незаконну забудову на берегах рік та інші екологічні порушення. Діяльність екологічних спеціалістів спрямована на забезпечення того, щоб правопорушення у сфері довкілля не залишалися непоміченими та безкарними, а, навпаки, приводили до активного впровадження заходів для збереження та охорони природи [8, с. 250].

Сутність діяльності експерта та спеціаліста під час розслідування злочинів проти довкілля полягає в наданні технічних, наукових та професійних знань для розкриття, документування і розуміння екологічних порушень. Вони відіграють ключову роль у збиранні доказів, виявленні порушень, встановленні відповідальних осіб і сприяють судовим процесам.

У Німеччині, як і в багатьох інших країнах, слідчі залучають спеціалістів у сфері охорони довкілля, які володіють спеціальними знаннями та методами розслідування правопорушень проти довкілля. Німецький досвід у цьому плані відомий своєю системністю та ефективністю. Так, наприклад, у Німеччині використовуються екологічні експертизи для визначення впливу діяльності на довкілля. Експерти в галузі біології, хімії, геології та інших наук проводять дослідження та аналізи води, ґрунту, повітря та інших проб для встановлення можливих екологічних шкідливостей і джерел забруднення. Сучасні технології, як-от дрони та супутникова зйомка, допомагають у моніторингу довкілля та виявленні порушень. Ці підходи і методи спільно сприяють виявленню та розслідуванню правопорушень проти довкілля в Німеччині, забезпечуючи ефективний контроль і захист навколишнього середовища.

Екологічні органи, як-от Федеральне агентство з охорони навколишнього середовища (UBA), співпрацюють з поліцією та іншими правоохоронними органами для розслідування порушень екологічного законодавства [9].

Як і в попередніх країнах, в Італії також розповсюджене залучення вузькогалузових спеціалістів, які здатні проводити системний моніторинг навколишнього середовища та дотримання екологічних норм і стандартів, а також збирати та проводити аналіз даних і доказів, що стосуються порушень в охороні довкілля, і передавати їх органам слідства. Поширеною є співпраця з громадськістю і місцевими органами для спільного розслідування і вирішення екологічних проблем, а вже на основі результатів розслідування спеціалісти можуть розробляти рекомендації щодо відновлення природного середовища [10].

Об'єднуючи наукові знання й технічну експертизу, екологічні спеціалісти в Італії важливі для збереження природи та забезпечення дотримання законів щодо охорони довкілля у країні, адже відіграють ключову роль у забезпеченні екологічної стійкості та відповідальності за злочини проти довкілля.

Висновок. Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що одним з основних завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень. Реалізувати його неможливо без застосування певних знань, умінь, навичок і компетентностей, здобутих під час професійної підготовки та практичної діяльності за різними галузями знань.

Науково-технічний прогрес як рушійна сила соціально-економічного розвитку зумовлює зміни в суспільних відносинах, зокрема тих, що пов'язані з реалізацією гарантованого державою права безпечно для життя і здоров'я довкілля. Екологічні злочини безпосередньо впливають на зміну клімату, завдають шкоди засобам існування мільйонів людей, призводять до вимушеної міграції та можуть спровокувати поширення вірусів.

Застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля сприяє збиранню, дослідженню, використанню доказової та орієнтувальної інформації для розкриття, розслідування та запобігання кримінальних правопорушень, а також розроблення організаційних, тактичних, технічних методів, засобів, прийомів для роботи з криміналістично значущою інформацією.

Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень проти довкілля демонструє важливість співпраці між науковцями, екологами та правоохоронними органами. Спеціалізовані знання допомагають ефективно виявляти, розслідувати та припиняти порушення екологічних законів, а також розробляти стратегії для відновлення природних ресурсів і збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.
2. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2 (9). С. 22–34.

3. Патик А. А. Статус, повноваження та відповідальність спеціаліста й інспектора-криміналіста в кримінальному процесі. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 133–142.
4. Лесь І. О. Роль магате у становленні міжнародних стандартів використання атомної енергії. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 4. С. 551–558.
5. Інтерпол / Офіційний вебсайт. URL : <http://surl.li/lrsyy> (дата звернення: 01.10.2023).
6. Jennifer F. Moore, Bradley J. Udell, Julien Martin, Ezechiel Turikunkiko, Michel K. Masozera. Optimal allocation of law enforcement patrol effort to mitigate poaching activities. *Ecological Applications*. 2021.
7. U.S. Environmental Protection Agency. URL : <https://www.epa.gov/> (дата звернення: 01.10.2023).
8. Gibbs, C., McGarrell, E. F., & Sullivan, B. Intelligence-led policing and transnational environmental crime: A process evaluation. *European Journal of Criminology*. 2015. № 12 (2). С. 242–259. URL : <https://doi.org/10.1177/1477370815571947> (дата звернення: 01.10.2023).
9. German Federal Environment Agency Ecological Focus Areas – Crucial for biodiversity in the agricultural landscap. *Position paper*. 2014.
10. Ministero dell’Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare. Міністерство екології, зеленого розвитку і моря Італії : офіційний вебсайт. URL : <https://www.mase.gov.it/> (дата звернення: 01.10.2023).

REFERENCES

1. Shepitko V. Yu. Problems of using special knowledge through the prism of modern criminal justice in Ukraine. *Forensic examination*. 2014. № 1. P. 11–18.
2. Goncharenko V. G. Special knowledge: genesis, subject, levels, forms of use in proof. *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*. 2007. № 2. P. 22–34.
3. Patyk A. A. Status, powers and responsibilities of a specialist and forensic inspector in criminal proceedings. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*. 2017. № 3. P. 133–142.
4. Les I. O. The role of the magate in establishing international standards for the use of atomic energy. *Electronic scientific publication "Analytical and comparative jurisprudence"*. 2023. No. 4. P. 551–558.
5. Official website of Interpol. URL : <http://surl.li/lrsyy> (access date: 01.10.2023).
6. Jennifer F. Moore, Bradley J. Udell, Julien Martin, Ezechiel Turikunkiko, Michel K. Masozera. Optimal allocation of law enforcement patrol effort to mitigate poaching activities. *Ecological Applications*. 2021.
7. U.S. Environmental Protection Agency. URL : <https://www.epa.gov/> (access date: 01.10.2023).
8. Gibbs, C., McGarrell, E. F., & Sullivan, B. Intelligence-led policing and transnational environmental crime: A process evaluation. *European Journal of Criminology*. 2015. № 12(2). Pp. 242–259. URL : <https://doi.org/10.1177/1477370815571947> (date of access: 01.10.2023).

Лазебний А. М., Паланська Б. І. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування правопорушень проти довкілля

9. German Federal Environment Agency Ecological Focus Areas – Crucial for biodiversity in the agricultural landscape. *Position paper*. 2014.

10. Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare. The official website of the Ministry of Ecology, Green Development and the Sea of Italy. URL : <https://www.mase.gov.it/> (access date: 01.10.2023).

A. M. Lazebnyi, B. I. Palanska. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF OFFENSES AGAINST THE ENVIRONMENT

This scientific article defines the concept of "special knowledge" and its importance in the investigation of criminal offenses. The international experience of the use of special knowledge in law enforcement agencies in the investigation of crimes against the environment and their influence on the fight against environmental crimes in such foreign countries as the United States of America, Great Britain, Germany, and Italy are considered, and the peculiarities of such use are established.

It has been established that special knowledge is professional knowledge and skills in the field of science, technology, and art, which are necessary for solving issues that arise during the pre-trial investigation of criminal proceedings and consideration of their materials in court. They include a deep understanding of the methods and techniques used in the investigation of criminal offences, as well as expertise in various fields that can be applied to the collection, analysis and interpretation of evidence.

The main areas of activity of foreign specialists and experts in their involvement in the disclosure of criminal offenses against the environment are outlined. First of all, the importance of applying the regulatory framework and complying with international standards, stimulating the functioning of environmental departments, services, environmental protection agencies and environmental police, as well as the use of special knowledge in conducting environmental examinations and environmental monitoring is determined.

The need to involve specialists and use their knowledge to effectively identify and investigate violations of environmental laws, bring the guilty to justice, and develop a strategy for restoring natural resources and preserving the natural fund is justified.

The importance of borrowing the international experience of using special knowledge in the investigation of crimes against the environment for our country has been noted, because the importance of cooperation between countries and specialists from various fields to protect the environment and ensure compliance with environmental standards has been proven.

Key words: *special knowledge, expert, expertise, investigation, crimes against the environment, environmental crimes, environmental protection organizations.*

Стаття надійшла до редколегії 15 січня 2024 року